

**Mmetuta Ngwakorita Asusu Igbo na Asusu Bekee na-
Emetuta Omumu Utoasusu Igbo Izugbe N'ogo Sekondiri
Ukwu di N'Okpuru Ochichi Nsuka,
Steeti Enugwu**

Dr. Uchenna Fabian Ude¹

Department of Arts Education, University of Nigeria, Nsukka

e-mail: uchenna.ude@unn.edu.ng.

Phone: 08064231662

Igbeaku, Benjamin Chimuatulamura. Ph.D²

Department of Linguistics, Igbo and other Nigerian

Languages, University of Nigeria, Nsukka.

e-mail: benjamin.igbeaku@unn.edu.ng

phone: 08033156026

Na

Nneka Celine Udenwa²

Department of Arts education, University of Nigeria Nsukka

e-mail: nnekyudenwa@yahoo.com

Phone: 08038373240

Umjedemede

Nchocha a lebara anya na mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee na-emetuta omumu utoasusu Igbo Izugbe n'ogo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka na Steeti Enugwu. E ji usoro sovee mee nchocha a. Ndi nchocha ji ajuju ederede njumaza mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee na-emetuta omumu utoasusu Igbo Izugbe

(MNAIBOUII) n'ogo sekondiri ukwu wee mee nchocha a. Ajuju ederede a bu nke e kesara n'etiti umu akwukwo di nari abuo n'onuogugu bu ndi e jiri mee nchocha. E ji usoro nsere hoputa uloakwukwo iri n'etiti uloakwukwo nke goomentu nwe n'okpuru ochichi Nsuka. O bu n'ime uloakwukwo iri ndi a ka e ji usoro nsere hoputa umu akwukwo iri n'ime nke obula na ha niile. A haziri ihe a choputara site n'iji miin na ndipu n'izugbe. Ihe ndi nchocha choputara gosiri na; ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee na-emetuta umu akwukwo n'osusu utoasusu Igbo. O na-emetutakwa umu akwukwo n'odide utoasusu Igbo. N'ikeazu ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee na-emetutakwa mmasi umu akwukwo n'ebe omumu utoasusu Igbo no. Ndi nchocha tanyere aro ndi a; nke mbu, ndi nne na nna ga-enwe ezigbo mmasi n'ebe asusu Igbo di site na inye umu ha ezi ntala na nkwo. Goomentu ga-ahu na ndi nkuzi e weere oru nkuzi n'asusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu bu akwa akwuru n'asusu Igbo. Ndi nne na nna ga-agba mbu hu na ha na-azuru umu ha akwukwo ogugu Igbo, nakwa umuaka igu ya bu akwukwo. Ozo kwa, bu ndi nkuzi Igbo iji ngwa nkuzi a na-ahu anya na gburugburu wee kuzie asusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu. Tanyere nke a, ndi isi uloakwukwo na ndi goomentu ga na-enye umu akwukwo dere akwukwo ogugu Igbo ihe nrita iji na-akwalite omumu osusu Igbo. Na nchikota, o kwesiri ka ndi Igbo niile gbaa mbu were asusu Igbo na akparita uka iji kwalite asusu Igbo.

Okwu ndi Putakarichara ihe: Asusu, Ngwakorita Asusu,
Asusu Igbo, Asusu Bekee,
Utoasusu, Omumu, na Igbo
Izugbe.

Mkpólite Ntọ́ala Nchọ́cha

Asụsụ bụ ụzọ mmadụ na ibe ya si akparịta ụka. Ọ bụ ụzọ dị iche iche mmadụ si ezipụta ihe o bu n'uche. Mbah (2007) kọwara asụsụ dika ụzọ e si ezipụta mbunuche mmadụ, mmekọrịta mmadụ, ihe mmadụ chọrọ site n'ụda maọbụ akara edemede. Ngoesi (2004) kọwara asụsụ dika ihe e ji mkpụrụokwu nwegasiri nghọta ndi e nwere ike isụ, dee ede maọbụ guo aguo, mee ka a mata ebumnobi mmadụ. Ozo bụ na agburu niile di n'ụwa nwere ụzọ di iche iche ha si eziputa mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Agbedo (2003) kọwara asụsụ dika otu n'ime ụzọ agburu si akọwara agburu maka odinaala na omenaala, nkwenye ha, okpukperechi ha nakwa nhuru ụwa ha. Ọ gakwara n'ihu kowa na e wepu asụsụ mmekọrịta nke na-adị n'etiti mmadụ na ibe ya agaghị adị mfe. Agbedo (2000) kọwakwara na asụsụ bụ okwu si mmadụ n'onu puta iji weta mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Mmadu niile no n'ụwa nwere asụsụ ha na-asu. Nke a nwere ike buru asụsụ epum maobu nke ha mutara amuta n'oge ha na-etolite. Na Naijiria, e nwere asụsụ ato a nabatara iji na-akuzi ihe n'uloakwukwo nke gunyere Igbo, Awusa na Yoruba.

Asụsụ Igbo bụ asụsụ ndi Igbo, agburu di na mpaghara ndida owuwa anyanwu nke Naijiria. Ndi na-asu Igbo gunyere ndi bi na mpaghara Steeti Abia, Steeti Anambra, Steeti Ebonyi, Steeti Enugu, Steeti Imo na kwa ufodu ndi Rivas na Steeti Delta bu ndi bidowere obodo ndi a a kporo aha nso.

Asụsụ Bekee bụ asụsụ ndi Naijiria na-asu nke sitere n'aka ndi ocha chiri ha n'oge gboo. Ọ bụ asụsụ njiko, asụsụ ochichi azumahia na asụsụ ihe niile tinyere nke mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Akwukwo iwu ochichi nke Naijiria nke 1999 nyere asụsụ Bekee okwa di elu. Asụsụ Bekee aburula nke metutara asụsụ Igbo n'ebe o di ukwu. Onye Awusa maobu Yoruba nwere ike ikwu okwu bido taa ruo echi ma o gaghi ewebata Bekee n'ime ya. Mana ufodu ndi Igbo agaghị emenwu

otu a. Nkuzi asusu nwere alaka di iche iche dika utosasusu, omenaala, agumagu dgz mana ebe mgbakwasị ukwu n'ihe omumu a bu n'utosasusu.

Utosasusu bu mma di n'asusu. O bu uzọ di iche iche mmadu si amuta ihe di iche iche di n'asusu obula. Asusu obula nwere utosasusu nke e ji asu maobu ede ya. Ogidi na Okwor (2015) kwara na o bu utosasusu na-eme ka o di mfe imu asusu nwekwa ike dee asusu n'akwukwo. Ha kwakwara na o bu n'utosasusu ka e si amata maka udaasusu, nghota mkpuruokwu, mmebe okwu na usoro na nghota ahiriokwu dika "isi" nwere ike inwe nghota di iche iche, nke ga-agbado ukwu n'onodu maobu ebe etinyere udaolu di iche iche.

Omumaatu

Isi – nke anaghi ahụ uzọ

Isi – nke eji imi esi

Isi – di ka nri

Asusu mba uwa niile nwere uda na-eso ya mgbe obula a na-asu ya. Udaolu na-eme ka mkpuruokwu na ahiriokwu nwe nghota nke ya. Nke a so n'otu uru udaolu bara n'ebe ihe gbasara utosasusu Igbo di.

Ozo kwa bu na nnukwu ihe nhiaahu na-adi ire n'etiti umu akwukwo na ndi nkuzi na-asu Igbo ebe anaghi agbaso ihe di n'utosasusu Igbo. Nke a bu maka na ihe ndi mmadu na-asuzi ugbuga bu "Engligbo" ya bu Igbo a gwakotara asusu Bekee n'ime ya. Nke ga-eme na ha ga-aka mara ihe gbasara asusu Bekee maobu n'aka nke ozo gbasoro iwu na-achị asusu Bekee n'ide maobu ikpoputa asusu Igbo nke agaghi adaba.

Omumaatu 'Engligbo' di iche iche a na-enweta n'etiti umu akwukwo na ndi nkuzi Igbo ufodu gunyere:

- Topic a di important maka exam.
- I ghotara what I mean?

- E speak lee, maka confusion.
- Bja, I na-eme noise.
- The thing mekiri sense
- The girl a-pass ịala Jamb exam ya.
- I ịghọtara the point I am making.
- Ana m a travel tomorrow.

Asụsụ Igbo dika asụsụ ndị ọzọ ji utoasụsụ mere akurungwa nwere ndakorita ụdaume. Nke a na-arụtụ aka na e nwere iwu na-achikwa etu esi enweta maobu emebe mkpuruokwu n'ime ụzọ ụdaume abuo e nwere n'asụsụ Igbo. Dika na mkpuruokwu niile wubere mkpuruokwu ga-esiriri n'otu 'E' maobu otu 'A'.

Udaaro

e – elu, ego

i – ike, iko

o – okwu, ose

u – ukwu, udu

Udamfe

a – anya, aka

ị – iso, igba

o - oku, ocha

u - ụzọ, ụka

Ọ bụ maka mkpa utoasụsụ dī n'ebe omumu asụsụ Igbo dī ka Federal Republic of Nigeria (2004) ji tie ya ka ọ buru iwu n'ime akwukwo na asụsụ Igbo ga-eso n'asụsụ atọ ndi a ga na-akuzi n'uloakwukwo niile dī na Naijiria. Ebe asụsụ Igbo so n'otu njirimara omenaala na odinaala ndi Igbo, ọ dī mkpa ka ndi Igbo niile gbaa mbọ hu na ha jidesiri omumu na nkwalite omenaala aka ike. Imuta maobu ikwalite omumu utoasụsụ Igbo bu n'uloakwukwo ka ọ gbanyere mgborogwu, ọ kachasi n'uloakwukwo sekondiri. Mana etu ọ dī ugbo a ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee a burula nke na-emetuta omumu utoasụsụ n'ebe ọ dī ukwu. Ọ kachasi n'okpuru ochichi Nsuka. E jizi asụsụ Bekee akowa ihe ufodu dī n'ime akwukwo ogugu

Igbo. Ebe ọtụtụ mkpụrụokwu Igbo digasị n'ime akwụkwọ ndia, bu mkpụrụokwu Bekee asupere n'asụsụ Igbo. Nke a na-emetuta utoasụsụ Igbo nke ukwu, n'ihi na o buru na asụsụ Igbo ji ugwu ya dika o kwesiri, ekwesighi iji asụsụ ozo kowa ihe n'ihi na asụsụ bu asụsụ.

Ugbua, nkuzi na omumu asụsụ Igbo tumadi utoasụsụ Igbo na-ala azu n'uloakwukwo. Umwakwukwo anaghi egosi mmasi n'ihe omumu utoasụsụ, nke kachasi bu na umu akwukwo anaghi enwe ike ikwu okwu obula n'asụsụ Igbo na-agwakotaghi ya asụsụ Bekee. Ihe nwere ike ibute onodu di otu a gunyere: amaghi mkpụrụokwu asụsụ nke oma, egwu maka iha nha dgz. Ayodele (2004) gosiputara na na Naijiria, asụsụ Bekee aburula asụsụ njiko kemgbe obibia ndi ocha, ma burukwa asụsụ eji akuzi ihe omumu di iche iche a na-amu n'uloakwukwo.

Ufodu ndi nkuzi ji asụsụ Bekee na-akuzi maobu akowa ihe ufodu n'oge omumu utoasụsụ Igbo n'uloakwukwo sekondiri. Grosjean (2000) kwara na ihe na-ebutere ndi mmadu igwakorita asụsụ abuo onu bu na ha enweghi mkpụrụokwu dabara adaba maobu ezi nkowa maobu mputara zuru oke n'asụsụ ha ji aru oru. Nke a mere na umu akwukwo n'onwe ha na-ahuta asụsụ Igbo dika asụsụ etozughi oke n'onwe ya. N'ihi nghota, oge nkuzi ihe omumu asụsụ Igbo ruo, ufodu umu akwukwo apuo na klasi, noro n'ezi na-akpa nkata ebe ndi ozo na-eme ihe masiri ha.

Ozo kwa bu na ufodu ndi na-akuzi asụsụ Igbo n'uloakwukwo sekondiri na-emezi ihere ikowa onwe ha dika ndi na-akuzi Igbo n'ihu oha na eze. Bhatia na Ritchie (2004) kwara na ufodu asụsụ bu nke kwesiri ufodu mmadu, otu, ogbakozuko maobukwanu isiokwu karja asụsụ ndi ozo. Ya bu na asụsụ Igbo ekwesighi ndi dika ha. Onodu di otu a nwere ike na-emetutakwa umu akwukwo, n'ihi na ha na-ahutazi ihe

omumu asusu Igbo dika ike omumu enweghi ebe o ga-eduga mmadu.

Otu tu umu akwukwo ndi no n'ogo sekondiri na-enweta ntaramahuhu n'aka ndi nkuzi ha, na-akwu ego ma o buru na ha asu Igbo na Klasị mana o dighi mgbe a na-ata nwata akwukwo ahuhu na o suru Bekee. Onuh (2017) kowara na a bia n'uloakwukwo di n'Afrika na a na-ahu akara dika "SPEAK ENGLISH ALWAYS" maobu "NO VERNACULAR" n'asusu Bekee. Nke a bu na onye obula nupuru isi nwere ntaramahuhu na-eso ya. Tinyere nke a, ngwa nkuzi e ji eme ihe omumu nwekwara ike na-emetuta utasusu Igbo. N'ih i e nweghi otutu akwukwo ogugu n'oba akwukwo ufodu uloakwukwo. Ebe akwukwo ogugu Igbo ufodu bu nke ndi odee ji asusu Bekee wee nye nkowa ufodu mkpuruokwu no n'ih e ha. N'aka nke oz o akparamagwa gooment i dikwa ka o so atunye nke ya n'ih i na ndi zoon anaghi agba mb o ka ha mara ma amuma ha maputara maka ikwalite asusu o dikwa ire, ya bu a na-agbaso ya. O bu udi onodu a ka ndi nchocha ji wee choo imata ka ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee si emetuta ihe omumu utasusu Igbo izugbe o kachasi na sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi Nsuka di na Steeti Enugwu.

Nsogbu Nchocha

Asusu bu uda di iche iche e ji onu ekwuputa site n'ikuku si n'akpomuda nke ndi mmadu maobu agburu di iche iche ji akparita uka. O bu otu ihe mere mmadu ji di iche n'ebe anumanu no. Na Najiria omumu utasusu Igbo n'uloakwukwo sekondiri na-ala nnukwu azu, ebe ufodu umuka enweghi ike iji asusu Igbo mebe ahiriokwu n'etinyeghi ya Bekee. Nke a na-emetuta utasusu ebe o di ukwu n'ih i na umu akwukwo na-ejizi Engligbo anochite anya asusu Igbo mgbe ha na-ekwu okwu maobu ede ihe. Onyeisi ule WAEC (2015) kowara etu umu akwukwo siri gba mb o n'ih e omumu ndi oz o di iche iche ha na-eme n'ule SSCE. Ebe a ka o noro kowaa na ihe na-

ebutere ụmụ akwụkwọ emeghị nke oma n'asụsụ Igbo bụ n'ihina ha amaghị asupe ihe nke oma. O bụ onọdu dị otu a mere ndi nchọcha ji chọọ imata ka ngwakorita asụsụ Igbo na-asụsụ Bekee si emetuta omumu utoasusu Igbo n'uloakwukwo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka na Steeti Enugwu.

Mbunuche Nchọcha

Mbunuche nchọcha a nke izugbe bụ ileba anya na mmetuta ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee na-emetuta omumu utoasusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi ime obodo nke Nsuka na Steeti Enugwu. Nchọcha a lebakwaziri anya n'ihe ndi a:

1. Ichoputa ka ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetuta ụmụ akwụkwọ n'osusu Igbo Izugbe.
2. Ichoputa ka ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetuta ụmụ akwụkwọ n'odide utoasusu Igbo Izugbe.
3. Ichoputa ka ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetuta ụmụ akwụkwọ na nsupe utoasusu Igbo Izugbe.
4. Ichoputa ka ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee si emetuta mmasi ụmụ akwụkwọ n'omumu utoasusu Igbo Izugbe.

Uru Nchọcha

Nchọcha a ga-abara ụmụ akwụkwọ, ndi nkuzi, nne na nna na ndi niile ihe gbasara asụsụ Igbo na-amasi uru. O ga-enye aka ihu na a kwalitere nka ụmụ akwụkwọ n'ebe ide nakwa isu Igbo Izugbe n'uloakwukwo Sekondiri ukwu, nke a ga-enweta site n'enyemaka goomentị, ma o buru na ha ga na-enye nwata akwukwo obula deputara akwukwo ogugu n'udi ejije, abu maobu iduuzi na-etinyeghi asusu Bekee ihe nrita. Ozọ kwa bu na, n'ime mkpuru ubochi ise e ji agu akwukwo n'izuuka, a gaweputa otu ubochi maka isu naani asusu Igbo. Nke ga-adị

n'etiti ụmụ akwụkwọ mgbe ha na-akparịta ụka maọbụ eme ihe ngosi dị iche iche dika ejije maọbụ inye akụkọ ụwa n'ụlọ ebe mgbakọ ụmụ akwụkwọ. Nke a ga-enye aka ikwalite mmụọ ụmụ akwụkwọ n'ebe omumụ utoasusụ Igbo di.

Nchọcha a ga-enyere ndi nkuzi aka imata ụzọ di iche iche ha ga na-ewebata maọbụ agbaso na nkuzi ihe. Oge ọbụla e ji ezigbo ngwa nkuzi, ọ kachasi nke a na-ahụ anya na gburugburu tinyekwara igbaso ezi usoro nke nkuzi a nabatara mee ihe omumụ, ụmụ akwụkwọ na-enwe mmasi nke ukwu n'ihia na ha ka echeta ihe ha huru n'anya oso oso kariya nke ha nuru na nti.

Ọ ga-enyere ndi muru ụmụaka aka imata mkpa ọ di ichekwaba asusụ Igbo site n'inye ụmụ ha ezi ntọala na nkwado. Nke a ga-adị ire ma ọ buru na ndi nne jiri asusụ Igbo nyewe ụmụ ha ara ma mee kwa ka ọ buru asusụ Igbo ka a ga na-asu n'ụlọ be ha. Nke a ga-eme ka ụmụaka nwe ezi ntọala n'ebe asusụ ala nna ha di. Site n'uzo di otu a, ọ ga-akpalite mmụọ ha n'ebe omumụ utoasusụ Igbo di.

Nchọcha a ga-abara ndi Igbo niile uru, site n'ime ka a mata mkpa ọ di ichekwaba asusụ Igbo ghara ikwe ka ọ nwuo. Nke a di ezigbo mkpa n'ihia na ọ bu asusụ ka e ji amata agburu onye, buru kwa asusụ ka e ji akwalite omenaala. Ya bu ka ụmụ Igbo niile jisie ike na-asu asusụ Igbo kariya nke ndi mbiambia ka o wetara ndi Igbo idi n'otu.

Oke Nchọcha

Nchọcha a jedebere n'uloakwukwo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi Nsuka na steeti Enugwu. Ndi nchọcha choputara mmetuta ngwakorita asusụ Igbo na asusụ Bekee n'ogo sekondiri ukwu na-emetuta omumụ utoasusụ Igbo n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka na steeti Enugwu. Nchọcha a jedebekwara n'ichoputa etu ngwakorita asusụ Igbo na nke

Bekee si emetuta umu akwukwo n'odide, osusu, nguputa utosasusu Igbo tinyere mmasi umu akwukwo.

Ajuju Nchocha

1. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umuakwukwo n'osusu Igbo Izugbe?
2. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo n'odide utosasusu Igbo Izugbe?
3. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo na nsupe Igbo Izugbe?
4. Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta mmasi umu akwukwo n'omumu utosasusu Igbo Izugbe?

Nchocha A Huru Anya/Nchocha Emerela

Nke a gbadoro ukwu n'ileba anya na nchoputa ndi ozo merela yitere maobu metutara nchocha nke a. Obi na Okorie (2002) mere nchocha maka nsogbu asuru Igbo asuru oyibo n'uloakwukwo sekondiri na praimari nke Nsuka. Ha ji usoro sovee mee nchocha. Ndi ha ji mee nchocha bu ndi nkuzi yunivasiti sekondiri nke Naijiria di iri n'onuogugu na umu akwukwo ha di iri ato, nakwa ndi nkuzi yunivasiti praimari di iri abuo nke onuogugu ha niile putara otu nari (100). Ha choputara na ihe na-ebute asuru Igbo asuru oyibo di n'etiti ndi Igbo bu na ndi Igbo na-eji asuru Igbo asuru oyibo egosi na ha guru akwukwo nke ukwu.

Nchocha Obi na Okorie na nchocha nke a yitere onwe ha n'ihi na o bu n'ime Nsuka ka ha abuo hiwere isi ma buru kwa n'ime steeti Enugu. Nchocha Obi na Okorie na nchocha nkea yitere n'ihi na ha abuo gbadoro ukwu n'ihe gbasara igwakorita asusu abuo onu. Nke ozo, nchocha Obi na Okorie

na nchọcha nkea dị iche n'akụkụ isiokwu. Ebe nchọcha ha na-ekwu maka nsogbu asurụ Igbo asurụ oyibo n'ụlọakwụkwọ sekondirị na praịmarị nke Nsuka na steeti Enugwu, nchọcha nke a na-ekwu maka mmetụta ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee n'omumụ utoasụsụ Igbo n'ogo sekondirị ukwuu dị n'okpuru ọchịchị ime obodo Nsuka na steeti Enugwu.

N'iga n'ihu Eze na Ozoiri (2016) mere nchọcha gbasara mmetụta asụsụ Bekee na-emetuta nkuzi na omumụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ sekondirị ukwu dị na Nsuka. Ha chọputara na umụ akwụkwọ chọọ isụ asụsụ Igbo, ha na-ewebatakarị asụsụ Bekee iji kọwa onwe ha nke oma. Ozo bụ na ndi nne na nna ụfodu na-achọ ka umụ ha na-asukarị asụsụ Bekee iji gosi na ha gurụ akwụkwọ. Nchọcha Eze na Ozoiri na nchọcha nke a yitere onwe ha n'ihu na ha abụọ na-ekwu maka mmetuta asụsụ. N'aka nke ozo, nchọcha Eze na Ozoiri na nchọcha nke a dị iche n'akụkụ isiokwu. Ebe nchọcha Eze na Ozoiri na-ekwu maka mmetuta asụsụ Bekee na-emetuta nkuzi na omumụ asụsụ Igbo, nchọcha nke a na-ekwu maka mmetuta ngwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee n'omumụ utoasụsụ Igbo.

Ozo bụ nchọcha Ezea na Omeje (2013) mere maka nsogbu a na-enweta n'igwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee n'ụlọakwụkwọ sekondirị ukwu dị na mpaghara mmụta Nsuka. Ha ji usoro sovee. Ndi nchọcha hooro umụ akwụkwọ di nari abuo n'onuogugu maka nchọcha ha. Ha chọputara na iri nwata akwụkwọ suru Igbo na klaasi nha so eme na umụ akwụkwọ anaghi enwe mmasi isụ asụsụ Igbo. Nchoputa ozo bu na o buru na goomentị emee ya ka o buru iwu na nwata akwụkwọ obula ga-agaferiri n'ule asụsụ Igbo tupu o banye mahadum na o ga-adị mma. Nchọcha Ezea na Omeje na nchọcha nke a yitere onwe ha n'ihu na ha abụọ na-arutụ aka n'ihe gbasara igwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee. Obu n'ụlọakwụkwọ sinio sekondirị ka ha mere maka ya. Nchọcha Ezea na Omeje na nchọcha nke a gosikwara ndiche n'akụkụ ụfodu. A bia n'isiokwu, nchọcha

Ezea na Omeje na-ekwu maka nsogbu a na-enweta n'igwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'ulokwukwo sinio sekondiri di na mpaghara mmuta Nsuka. Ebe nchocha nke a na-ekwu maka mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'omumu utasusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu di n'okpuru ochichi Nsuka na Steeti Enugwu. O bu n'ih ndiche ndi a a huru n'etiti nchocha ndi emerela mere ndi nchocha ji eme nchocha ugbua iji mejuputa oghere ndi a.

Udi Nchocha

Udi nchocha e ji mee nchocha a bu nke sovee nkwa. Sovee bu nke Onah na Ovute (2005) kwara dika nke na-amu maka otutu mmadu maobu otutu ihe site n'inweta akuko na ntule akuko e nwetara n'aka ufodu n'ime ha bu ndi a hotara ka ha nochie anya onuogugu ndi ahụ maobu ihe ahụ dum. Ebe Nworgu (2016) kwara na sovee bu ichoputa ihe mmadu bu n'uche nghota ya; echiche ya, akparamagwa ya, mmasi ya site n'iji aju aza mee nchocha. Ihe mere ndi nchocha ji horo udi nchocha sovee bu na o bu site n'osisa a ga-enweta n'aka umu akwukwo ka e ji achoputa nke bu eziokwu gbasara uzo di iche iche ngwakorita asusu Igbo na Bekee si emetuta omumu utasusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka.

Ebe Nchocha

Ebe a no mee nchocha a bu n'okpuru ochichi ime obodo Nsuka. Okpuru ochichi ime obodo Nsuka nwere mpaghara abuo n'udi mmepe ha. E nwere ebe mepere emepe nakwa ebe emepoghi emepe. Obodo ndi ha na Nsuka nwere oke ala gunyere; Eha Aluma, Edem, Alor uno, Opi, Orba, Ede-qbala, Obimo dgz. Obodo ndi bidowere Nsuka nso gunyere, Enugu-Ezike, Obollo-Afor, Nimbo, Adani, Uzo Uwanj na Mkpologwu mana ugbu a obodo niile ndi a na-azacha Nsuka

n'ihì na ha niile dabanyere n'okpuru ọchịchị nke Naijiria a kpọrọ sinetoria zoonu.

Ndị E jiri Mee Nchọcha

Ndị e ji mee nchọcha bụ ụmụ akwụkwọ dị otu puku, nari asaa, iri asaa na atọ (1,773) bụ ndị nọ n'ogo sekondiri ukwu nke abụọ n'okpuru ọchịchị Nsuka. Nsiriweta: Post Primary School Management Board (PPSMB) zoonu Nsuka.

Nsere na Usoro Nsere

Onuogugu ndị nchọcha seere maka nchọcha bụ ụmụ akwụkwọ dị nari abụọ (200). Ndị nchọcha gbasoro njikoro usoro nsere ebumnobi na usoro tumbọ tumbọ wee sere onuogugu ahụ. Ya mere na ndị nchọcha ji usoro nsere ebumnobi wee horo ụlọakwụkwọ iri n'ime ụlọakwụkwọ sinio sekondiri nke goomentị iji mee nchọcha.

Ngwa Nchọcha

Ngwa nchọcha ndị nchọcha ga-eji mere nchọcha a bụ ajuju ederede njumaza mmetuta ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee n'omumu utoasusu Igbo n'ogo sinio sekondiri (NMNAIABOUIOSS). O nwere nkeji abụọ. Nkeji 'A' na-egosi aha ụlọ akwụkwọ na klaasi

Nkeji nke 'B' nwere ajuju iri abụọ. Ndị nchọcha ga-achọ ka ndị na-aza ajuju a gosi etu ha si kwenye n'osisa ajuju ndị a site n'itinye akara (✓) n'ebe masiri ha.

Nnyocha Ngwa Nchọcha

Ndị nchọcha weere ngwa nchọcha ya gakwuru ndị okachamara atọ n'asusu Igbo, ndị nọ na ngalaba Nka Mmụta na Mahadum Naijiria dị na Nsuka. Ndị a haziri ngwa nchọcha a etu o di n'oru a. Ntuziaka ha ga-enye aka ime ka ngwa

Qnụgụ	Ndịna	EI	E	A	AI	$\bar{X}$	SD	Mkpèbì
1.	Mgbe m chọrọ isụ asụsụ Igbo, ana m agwakọ ya na asụsụ Bekee iji kọwa onwe m nke ọma.	48	128	16	8	3.08	0.69	Anabatara
2	Ịha nha ma a sụọ asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ m na-eme ka m na-agwakọrịta asụsụ Igbo na Bekee mgbe m chọrọ isụ Igbo.	122	40	27	11	3.37	0.91	Anabatara
3	Ọtụtụ ụmụ akwụkwọ anaghị aghọtacha omumụ utoasụsụ Igbo nke ọma ma ọ bụrụ na-agwakọtaghị ya asụsụ Bekee	23	148	19	10	2.92	0.64	Anabatara
4	N'ihì mmahụ m nwere n'igwakọrịta asụsụ Igbo na Bekee, ọ na-eme ka m nwèe mmekpa ahụ n'ịsụ utoasụsụ Igbo nke ọma.	36	135	15	14	2.96	0.73	Anabatara

5	Nwata akwukwọ enweghị ike ịsụ asụsụ Igbo n'etinyeghị ya Bekee, n'ihі nke a, ọ na- emetuta ha n'ogugu Igbo.	32	36	21	111	1.95	1.17	Anabataghị
6	Igwakọ asụsụ Igbo na Bekee oge a na-ekwu okwu ga-eme nwata akwukwọ ka o nwee ugwu n'ebe ụmụ akwukwọ ndị ọzọ nọ.	34	129	21	16	2.91	0.77	Anabatara
Mkpokọtanụ Miin								2.9

nchọcha a buru nke e ji ruo oru na nchọcha.

Usoro Nnweta Ihe Nchọcha

Ndị nchọcha gakwuru ndị a hoputara eji mee nchọcha kee ha akwukwọ ajuju ederede njumaza. Ndị nchọcha noro wee hu na ndị e ji mee nchọcha nyechara osisa ha tupu a nakota ha akwukwọ ederede njumaza ndi ahụ.

Usoro Nhazi Ihe a Chọputara

E ji miin na ndipu n'izugbe wee tucha data nchọcha ndi ahụ niile ma haziakwa ya na tebulu na tebulu. Osisa ajuju obula nwere miin bido na 2.5 gbagoo, bu nke ndi nchọcha nabatara ma jiri ya wee ruo oru. Osisa ajuju nchọcha obula erughị miin 2.5 bu nke ndi nchọcha anabataghị na nchọcha a.

Nhazi Ihe A Chọputara

Ajuju Nchọcha nke Mbụ: Kedụ ka ngwakọrịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ n'osụsụ utoasụsụ Igbo Izugbe?

Mkpokọta nke Mbụ: Etu ngwakọrịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ n'osụsụ utoasụsụ Igbo Izugbe.

Tebulu nke mbụ gosiri ọsịsa miin na ndipụ n'izugbe etu ngwakọrịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ n'osụsụ utoasụsụ Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndị zara ajuju kwenyere na ndina ajuju 1, 2, 3, 4 na 6 ndị akara miin ha bụ 3.08, 3.37, 2.92 na 2.91 n'otu n'otu. Nke a pụtara na ha kwenyere na ngwakọrịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo so emetụta ụmụ akwụkwọ n'osụsụ utoasụsụ Igbo Izugbe.

N'aka nke ọzọ, ndị zara ajuju ekwenyeghị na ndina nke 5 nke akara miin ya bụ 1.95. Nke a pụtara na ha ekwenyeghị na nwata akwụkwọ enweghị ike ịsụ asụsụ Igbo n'etinyeghị ya Bekee.

Ajuju Nchọcha nke Abụọ: Kedụ ka ngwakọrịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ n'odide utoasụsụ Igbo Izugbe?

Tebulu nke abụọ: Etu ngwakọrịta asụsụ Bekee na Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ n'odide Igbo Izugbe

Onyinye	Ndina	EI	E	A	AI	$\bar{X}$	SD	Mkpebi
---------	-------	----	---	---	----	-----------	----	--------

1	Mgbe ọtụtụ mkpụrụokwu asụsụ Igbo na- abughị ihe ụmụ akwụkwọ na- aghota, ọ na- eme ka ha na- ewebata okwu Bekee n'ihe ha Okoko na-edede. Ịmaatụ:– flower	46	121	21	12	3.01	0.76	Anabatara
2	Mgbe ụmụ akwụkwọ na- achoghị ihe ga- egbu ha oge, ha na-ewere mkpụrụokwu Bekee dee ihe. Ịmaatụ: nwataakwụkwọ - student.	32	135	19	14	2.93	0.73	Anabatara
3	Ụmụakwụkwọ anaghị ama mgbe ha ji etinye Bekee ma ha na-edede utoasụsụ Igbo maka na ọ marala ha ahụ igwakorita asụsụ oge ha na-ekwu okwu.	122	38	29	11	3.36	0.92	Anabatara

4	Otutu umu akwukwo na- amaghi mkpurukwu Igbo nke oma na-ewebata mkpurukwu Bekee oge ha na-edede ihe kpwaa onwe ha nke oma.	33	129	18	20	2.88	0.80	Anabatara
5	Ndi nkuzi na- agwakorita asusu Bekee na asusu Igbo mgbe ha na- akuzi ihe omumu asusu Igbo.	38	137	15	10	3.02	0.68	Anabatara
Mkpokotapu Miin							3.04	

2.

Tebulu nke abuo gosiri miin na ndipu n'izugbe ka ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta umu akwukwo n'odide utasusu Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndi zara ajuju kwenyere na ndina nke 7, 8, 9, 10 na 11 ndi akara miin ha bu 3.01, 2.93, 3.36, 2.88, na 3.02 n'otu n'otu. Nke a putara na ha kwenyere na ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo so emetuta umu akwukwo n'odide utasusu Igbo Izugbe.

Ajuju Nchocha nke atọ: Kedu ka ngwakorita asusu Bekee na Igbo si emetuta umu akwukwo na nsupe utasusu Igbo Izugbe?

Tebulu nke Atọ: Etu ngwakorịta asụsụ Bekee na Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ na nsupe utoasụsụ Igbo Izugbe.

Onuogụ	Ndịna	EI	E	A	AI	$\bar{X}$	SD	Mkpere
3	Umuakwukwọ na-ewebata mkpuruokwu Bekee iji nọchite anya nke Igbo mgbe ha na-aza ajuju na Klaasi	33	40	21	106	2.01	1.18	Anabataghị
4	Ufodu ụmụ akwukwọ na-etinye mkpuruokwu Bekee n'ime ahiriokwu Igbo iji belata igbu oge	33	35	119	13	2.44	0.8	Anabataghị
5	Ufodu ụmụ akwukwọ na-ewebata mkpuruokwu a gwakotara asụsụ Igbo na Bekee oge a na-eme nsupe maka na ha amaghị mputara ya n'asụsụ Igbo	26	43	119	12	2.42	0.79	Anabataghị

6	Ufọdụ ụmụ akwụkwọ na-eji mkpụrụokwu Bekee anọchite anya mkpụrụokwu Igbo ọkachasị mgbe ha na-edepụta ihe na mgboodee	29	28	27	116			
						1.85	1.13	Anabataghị
Mkpokọtaonụ Miin				2.				
				18				

Tebulu nke atọ gosiri miin na ndipụ n'izugbe ka ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta ụmụ akwụkwọ na nsupe utoasụsụ Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndị zara ajụjụ ekwenyeghị na ndịna ajụjụ 12, 13, 14, na 15 ndị akara miin ha bụ 2.01, 2.44, 2.42, na 1.85 n'otu n'otu. Nke a pụtara na ha ekwenyeghị na ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo so emetụta ụmụ akwụkwọ na nsupe utoasụsụ Igbo Izugbe.

Ajụjụ Nchọcha nke Anọ: Kedu ka ngwakorịta asụsụ Bekee na Igbo si emetụta mmasị ụmụ akwụkwọ n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe?

Tebulu nke anọ: Etu ngwakorịta asụsụ Bekee na Igbo si emetụta mmasị ụmụ akwụkwọ n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe.

Onyịdị	Ndina	EI	E	A	AI	$\bar{X}$	SD	Mkpebi
--------	-------	----	---	---	----	-----------	----	--------

Umụakwụkwọ ufọdu anaghị enwe afọ ojuju ịsụ Igbo n'ihu umụaka ibe ha.	124	41	22	13	3.38	0.92	Anabatara
Ufọdu umụ akwụkwọ enweghị mmasị ịgụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkw ọ	33	139	19	9	2.98	0.66	Anabatara
Ufọdu umụ akwụkwọ ka nwee mmasi n'ebe asụsụ Bekee nọ, ya mere ha ji ewebatakari asụsụ Bekee n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe	30	139	19	12	2.94	0.69	Anabatara
Ufọdu umụ akwụkwọ ji igwakorita asụsụ Igbo na Bekee mgbe ha na-ekwu okwu egosi na ha tozuru etozu.	29	37	22	112	1.92	1.15	Anabataghị

Ọtụtụ enweghi mmasị n'omumu asusu igbo n'ihia na nne na nna ha ji asusu Bekee zulite ha.	35	37	15	113	1.97	1.21	Anabataghi
Mkpokọtara u Miin						2.6	

Tebulu nke anọ gosiri ọsịsa miin na ndipụ n'izugbe etu ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo si emetuta mmasi umu akwukwo n'omumu utasusu Igbo Izugbe. Site na tebulu a, ndi zara ajuju kwenyere na ndina ajuju 16, 17, na 18 ndi akara miin ha bu 3.38, 2.98 na 2.94 n'otu n'otu. Nke a putara na ha kwenyere na ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo so emetuta mmasi umu akwukwo n'omumu utasusu Igbo Izugbe.

N'aka nke ozo ndi zara ajuju ekwenyeghi na ndina nke 19 na 20. Nke a putara na ha ekwenyeghi na ufodu umu akwukwo ji igwakorita asusu Igbo na asusu Bekee mgbe ha na-ekwu okwu egosi na ha tozuru etozu. Ozo bu na ha ekwenyeghi na otutu enweghi mmasi n'omumu asusu Igbo n'ihia na nne na nna ha ji asusu Bekee zulite ha.

Mkparitauka N'ihia A Choputara

Ndi nchocha choputara na ngwakorita asusu Bekee na asusu Igbo na-emetuta umu akwukwo n'osusu Igbo Izugbe: N'ihia na nwata akwukwo choo isu Igbo, o na-agwakwo ya na asusu Bekee iji kowaa onwe ya nke oma, iri nha ma a suo asusu Igbo n'ulo akwukwo na-eme ka umu akwukwo na-agwakorita asusu Igbo na Bekee mgbe ha choro isu Igbo. Otutu umu akwukwo anaghi aghotacha omumu utasusu Igbo nke oma ma

ọ bụrụ na-agwakọtaghị ya asụsụ Bekee. N'ihì mmasị ụmụ akwụkwọ nwere n'igwakorịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee, ọ na-eme ka ha nwe mmekpa ahụ n'ịsụ utoasụsụ Igbo nke oma. Nchọha a dabara n'echiche Eze na Ozoiri (2016) nke na-akọwa na ụmụ akwụkwọ chọọ ịsụ asụsụ Igbo, ha na-ewebatakarị asụsụ Bekee ijì kọwa onwe ha nke oma.

Ozo kwa, ndị nchọcha chopụtakwara na ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo so emetuta ụmụ akwụkwọ n'odide utoasụsụ Igbo Izugbe. N'ihì na mgbe otutu mkpuruokwu asụsụ Igbo na-abughị ihe ụmụ akwụkwọ na-aghota, ọ na-eme ka ha na-ewebata okwu Bekee n'ihe ha na-edede. Imaatụ: Okoko – flower. Mgbe ufodu ụmụ akwụkwọ achoghị ihe ga-egbu ha oge, ha na-ewere mkpuruokwu Bekee edede ihe. Imaatụ: nwataakwụkwọ - student. Ufodu ụmụ akwụkwọ anaghị ama mgbe ha jì etinye Bekee ma ha na-edede utoasụsụ Igbo n'ihì na ọ marala ha ahụ igwakorịta asụsụ oge ha na-ekwu okwu. Otutu ụmụ akwụkwọ ndị amaghị mkpuruokwu Bekee oge ha na-edede ihe ijì kọwaa onwe ha nke oma. Nchọcha a, dabara n'echiche Ugwu (2013) nke kọwara na onodu nwere ike ibute ngwakorịta asụsụ gunyere; mgbe otutu mkpuruokwu Igbo abughị ihe ndị Igbo niile na-aghota, oge ụmụ akwụkwọ achoghị ihe ga-egbu ha oge ha na-nwere mkpuruokwu Bekee edede ihe dgz. N'iga n'ihu, ndị nchọcha choputara na etu ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetuta ụmụ akwụkwọ na nsupe utoasụsụ Igbo Izugbe, abughị na ụmụ akwụkwọ na-ewebeta mkpuruokwu Bekee ijì nochite anya nke Igbo mgbe ha na-aza ajuju na klaasi, ufodu ụmụ akwụkwọ na-etinye mkpuruokwu Bekee n'ime ahiriokwu Igbo ijì belata igbu oge, ufodu ụmụ akwụkwọ na-ewebata mkpuruokwu a gwakotara asụsụ Igbo na Bekee oge ha na-eme nsupe n'ihì na ha amaghị mputara ya n'asụsụ Igbo ya na kwa ufodu ụmụ akwụkwọ na-eji mkpuruokwu Bekee anochite anya mkpuruokwu Igbo okachasi mgbe ha na-edeputa ihe na mgboodee.

Ndị nchọcha chọputakwara na etu ngwakorịta asụsụ Bekee na asụsụ Igbo si emetụta mmasị ụmụ akwụkwọ n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe bụ na ụmụ akwụkwọ ụfọdụ anaghị enwe afọ ojuju isụ Igbo n'ihu ụmụaka ibe ha; ụfọdụ ụmụ akwụkwọ enweghị mmasị igu asụsụ Igbo n'uloakwụkwọ ya n'ihi na ha nwere mmasị n'ebe asụsụ Bekee nọ nke mere ha ji ewebatakari asụsụ Bekee n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe.

Nchọcha a dabara n'echiche Ohiri-Anichie (2006) nke kọwara na ihe butere ewetaghị ezigbo oganihu n'ihe gbasara nkuzi na omumụ Igbo bụ akpomasi ndi Igbo n'ebe asụsụ ha di nke mere na asụsụ Igbo diji n'onwụ n'oge ugbo a .

Mmechi

Na mmechi, nchoputa nchọcha gosiputara na nchọcha mejuputara mbumuche ndi nchọcha n'ibagide ime nchọcha a n'ihi na o gosiri na ngwakorịta asụsụ Igbo na nke Bekee na-emetuta umu akwukwo n'osusu, odide, nsupe na mmasi umu akwukwo n'omumụ utoasusu Igbo n'ogo sekondiri ukwu.

Ntunye Aro

O bụ echiche ndi nchọcha a na-atumatu ndi a ga-enye aka iji belata mmetuta nke ngwakorịta asuu Igbo na asusu Bekee na-emetuta omumụ utoasusu Igbo.

- Ndị nne na nna ga-enwe ezigbo mmasi n'ebe asụsụ Igbo di site n'inye umu ha ezi ntala na nkwardo.
- Goomenti ga-ahu na ndi nkuzi e were n'oru nkuzi asusu Igbo na sinio sekondiri bu ndi guru Igbo nke oma.
- Ndị nne na nna ga-agba mbọ hụ na ha na-azutara umu ha akwukwo ogugu Igbo, nakwa umuaka igu ya bu akwukwo.

- Ndị isi ụlọ akwụkwọ, tinyere gọmentị ga na-enye ụmụ akwụkwọ dere akwụkwọ ogụgụ Igbo ihe nrita iji na-akwalite omumụ asụsụ Igbo.

Edensibịa

Agbedo, C.U. (2000). *General Linguistics an introductory Reader*. Nsukka: A.C.E. Resource Konzult.

Agbedo, C.U. (2003). *Language and Mind. An Introduction Psycholinguistic*. Nsukka: A.C.E. Resource Konzult.

Ayodele, S.O. (2004). The language question and Nigerian education (4th annual public lecture, Oyo State College of Education, Nigeria, Research and Publications Committee).

Bhatia, T.K. & Ritchie, W.C. (eds) (2004). *The handbook of Biligualism*, Oxford; Backwell.

Eze, B.C. & Ozouri, G.E (2016). *Mmetụta asụsụ Bekee na-emetụta nkuzi na omumụ asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ sịniọ sekondirị* dī n'okpuru ọchịchị Nsuka. Akwụkwọ ebiputaghị ebiputa (B.ED). Ngálaba Mmụta nka Mahadum Najirịa Nsuka.

Ezea, C.A. & Omeje, M.E. (2013). *Nsogbu a na-enweta n'igwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee n'ụlọakwụkwọ sịniọ sekondirị* dī na mpaghara mmụta

Nsuka. Akwukwo ebiputaghị ebiputa (B.ED). Ngalaba
Mmụta nka Mahadum Naijiria Nsuka.

Federal Republic of Nigeria (2004). *National Policy on Education (3rd edition)*. Lagos: NERDC Press.

Grosjean, F. (2001). The bilingual language modes, In J.L. Nicol (ed.) *One mind, Two languages. Bilingual language processing*. Oxford: Blackwell.

Mbah, E.E. (2007). *Elison in Igbo language and literature in developing country*. Onitsha: African first publisher limited.

Ngoesi, M.C. (2004). *Nchikota ihe omumu nke asusu Igbo*. Onitsha: Optimal press.

Nworgu, B.G. (2016). *Educational Research: Basic Issues & Methodology (3rd edition)*. Enugu: University Trust Publisher.

Obi, G.C. & Okorie, G.I. (2002). *Nsogbu asuru Igbo asuru Oyibo n'ulo akwukwo sekondiri na praimari nke Nsuka na Steeti Enugwu. Akwukwo ebiputaghị ebiputa (B.ED). Ngalaba Mmụta nka Mahadum Naijiria Nsuka.*

Ogidi, G.O. & Okwor, B.C. (2015) *Ogbatauhie di n'omumu utogasusu Igbo n'uloakwukwo sinio sekondiri di n'okpuru ochichi Igbo Etiti na Steeti Enugwu, Akwukwo ebiputaghị ebiputa (B.ED). Ngalaba Mmụta nka Mahadum Naijiria Nsuka.*

Onah, P.C. & Ovute, A.D. (2005). *A handbook on Educational Research*. Nsukka: Prize Publishers.

Onuh (2017). From answerafrica.com/African-schools-punish=children-for-speaking-vernacular.html.

West African Examinations Council (2017). Chief Examiners' Report. Lagos: Nigeria: WAEC.